

Van stadsrand naar binnenstad?

Fusies en groei van het aantal studenten in het hoger onderwijs hebben de afgelopen decennia geleid tot een vraag naar nieuwe, ruimere huisvesting voor de onderwijsinstellingen. Deze ontwikkeling staat echter op gespannen voet met het verlangen toch in de binnenstad gevestigd te blijven.

GELSKE VAN DAALEN*

Hoger-onderwijsinstellingen krijgen steeds meer autonomie, ook op het gebied van huisvesting. Tot 1994 werd de huisvesting van hoger onderwijsinstellingen centraal geregeld vanuit het ministerie van Onderwijs. Aan de hand van standaardnormen over het aantal vierkante meters per student werd bepaald of een onderwijsinstelling de huisvesting kon uitbreiden. Bouw, huur of financiering van onderwijsruimte kon pas plaats vinden na goedkeuring van het ministerie. In 1994 kwam hier verandering in met de operatie "omkering van de kapitaal-dienst financiering" (OKF). In het wetenschappelijk onderwijs is een soortgelijke operatie opgezet onder de naam "integrale verantwoordelijkheid voor de huisvesting" (IVH). Het ministerie neemt vanaf 1994 niet meer de besluiten over de financiering van onroerend goed; de onderwijsinstellingen zijn hier nu zelf verantwoordelijk voor.

UNILOCATIE

In de jaren zestig en zeventig nam het aantal studenten aan de universiteiten en hbo-instellingen snel toe. Hierdoor ontstond de noodzaak tot uitbreiding van de huisvesting. Veel onderwijsinstellingen waren van oudsher in de

binnenstad gevestigd. In veel steden was in de binnenstad echter weinig ruimte voor uitbreiding van de bestaande huisvesting. Ook voldeden de bestaande panden vaak niet aan de moderne eisen die aan de huisvesting werden gesteld (communicatiesystemen, Arbo-regels). Daarnaast hadden veel onderwijsinstellingen de voorkeur voor een unilocatie: door het concentreren van alle onderdelen van een onderwijsinstelling op één locatie kan de efficiëntie en de onderlinge samenwerking worden verbeterd. Aangezien in de binnensteden vaak geen bouwruimte aanwezig was die aan al deze eisen voldeed werd uitgeweken naar de stadsrand. Hier werden grote nieuwbouwcomplexen neergezet. Een voorbeeld van een unilocatie is de Technische Universiteit Twente. Deze universiteit is echter nog een stapje verder gegaan dan alleen het concentreren van de gebouwen: er is gekozen voor de opzet van een campus inclusief sport- en recreatievoorzieningen. Van de ongeveer 7000 studenten van de universiteit wonen ongeveer 2000 op het campusterrein. De ervaring leert dat vooral eerstejaars voor de campus kiezen; de studenten die al op het terrein wonen zoeken na verloop van tijd veelal woonruimte in het nabijgelegen Enschede.

BEREIKBAARHEID

De beweging van hoger onderwijsinstellingen om voor perifeer gelegen vestigingslocaties te kiezen kwam op een gegeven moment tot stilstand. De voordelen van een binnenstadlocatie zijn weer belangrijker gevonden. Onderwijsinstellingen in de binnenstad zijn voor studenten aantrekkelijker. De binnensteden blijven een aantrekkingskracht uitoefenen op jongeren, en collegezalen in het centrum zijn makkelijker te bereiken dan perifeer gelegen gebouwen. Veel studenten wonen zelf in en rond het centrum en de overige zijn veelal afhankelijk van het openbaar vervoer: na invoering van de OV-studentenkaart zijn er nog weinig studenten die een auto bezitten over. Ook kan een onderwijs-

instelling in het centrum gebruik maken van de voorzieningen die al in de binnenstad aanwezig zijn. Daarnaast drongen steeds meer gemeenten aan op een centrumlocatie voor de onderwijsinstellingen. Met vertrek van de studenten naar de buitenranden van de stad zagen de gemeenten ook een deel van de levendigheid verdwijnen. Tegenwoordig blijkt dat veel universiteiten en hogescholen de voorkeur geven aan een combinatie van zowel gebouwen in de stad als buiten de stad in plaats van een unilocatie bij de stadsrand. Wel wordt er gestreefd naar het zoveel mogelijk concentreren van onderling verwante faculteiten. Meestal worden de clusters gerangschikt aan de hand van de alfa, bèta en gamma-indeling. De alfa- en gamma-faculteiten worden meestal in en rond de binnenstad geconcentreerd evenals de bestuurlijke onderdelen. De bèta-faculteiten vragen veel ruimte en hebben ook te maken met milieu-regelingen. Bij deze faculteiten wordt daarom vaak wél voor een perifere ligging gekozen.

AMSTERDAM

De Universiteit van Amsterdam is altijd in de binnenstad aanwezig geweest. De ongeveer 130 universiteitsgebouwen waren over de hele stad gespreid. Om diverse redenen is besloten de versnippering van locaties tegen te gaan en zoveel mogelijk naar ruimtelijke clustering te streven. Bij clustering van meerdere faculteiten kan er efficiënter gebruik gemaakt worden van voorzieningen als collegezalen, bibliotheken en kantines. Ook zal samenwerking op zowel wetenschappelijk als onderwijskundig gebied makkelijker verlopen als verwante studierichtingen in elkaars nabijheid te vinden zijn. Er is gekozen om de alfa-faculteiten zoveel mogelijk te concentreren in de binnenstad (Binnengasthuis-complex), de gamma-faculteiten in de oostelijke binnenstad (Roeterseilandcomplex) en de bèta-faculteiten in de Watergraafsmeer. Dat de bèta-faculteiten zover buiten de binnenstad zijn gevestigd heeft meerdere redenen. Allereerst is

Concentratie (toekomstige) vestigingen hogeschool langs metrotracé in Amsterdam.

Bestuursgebouw Universiteit Utrecht op de Uithof. Bron: UU

bij deze studierichtingen vraag naar relatief veel ruimte. Daarnaast spelen ook milieu-overwegingen een rol. Maar het belangrijkste uitgangspunt van de Universiteit van Amsterdam is het streven naar een samenwerking tussen de universiteit en het bedrijfsleven. Voor veel bedrijven is het niet aantrekkelijk om zich in de binnenstad te vestigen. Het opzetten van een *research & development area* lijkt succes te hebben. Wegens de grote vraag naar bedrijfsruimte wordt nu gewerkt aan een tweede bedrijfsverzamelgebouw. Ook de Hogeschool van Amsterdam overwoog te participeren in het bèta-gebied in Watergraafsmeer maar zag daar van af vanwege de afgelegen ligging en de slechte bereikbaarheid van de locatie met het openbaar vervoer. Dit laatste werd vooral belangrijk gevonden daar veel studenten van de hogeschool niet in Amsterdam wonen en veelal van het openbaar vervoer afhankelijk zijn. Behalve de locatie Watergraafsmeer zijn ook locaties bij de Rai en station Lelylaan overwogen. Maar uiteindelijk is gekozen om de technische en maritieme faculteiten in het voormalig Postbank-gebouw bij het Amstelstation onder te brengen. Deze locatie is goed bereikbaar met het openbaar vervoer. Een bijkomend voordeel van deze locatie is dat nu de drie clusters van de Hogeschool van Amsterdam (rond metrohalte Wibautstraat, het Amstelstation en het AMC) door dezelfde metrolijn met elkaar worden verbonden en daarom onderling goed bereikbaar zijn.

UTRECHT

De Universiteit Utrecht streefde in de jaren zeventig naar een unilocatie maar is hier gedeel-

telijk op teruggekomen. Door de sterke groei van de universiteit in de jaren zestig en zeventig ontstonden huisvestingsproblemen. Er werd besloten de universiteit als geheel buiten de stad te plaatsen. Het ministerie van Onderwijs kocht hiervoor de polder de Uithof aan. Eind jaren zeventig kwam men gedeeltelijk op dit idee terug. Er werd, mede op aandringen van de gemeente Utrecht, besloten om een aantal onderdelen van de universiteit niet naar de Uithof te verplaatsen. De alfa-faculteit en een aantal bestuurlijke onderdelen bleven in de binnenstad. Er is voor de alfa-faculteit gekozen omdat het onderwijs aan deze faculteit student-intensief is. Momenteel wordt er naar gestreefd om ook de gebouwen in de binnenstad zoveel mogelijk te concentreren (rond het Janskerkhof) zodat alle gebouwen in de binnenstad onderling te voet of in ieder geval per fiets goed te bereiken zijn. De excentrisch gelegen gebouwen in de binnenstad worden afgestoten. Inmiddels naderd de Uithof de voorlopige voltooiing. Alle faculteiten die naar de Uithof zouden verhuizen zitten er inmiddels. De laatste faculteit die plaats kreeg op de Uithof was de medische faculteit, twee jaar geleden. Van de drie academische ziekenhuizen die op de Uithof gepland zijn, zijn er twee aanwezig. Van de 23.000 studenten van de Universiteit Utrecht volgt ongeveer de helft colleges op de Uithof. Wat ruimtebeslag betreft neemt de Uithof ongeveer 70% voor zijn rekening. Omdat er uiteindelijk van werd afgezien om alle universiteitsgebouwen naar de Uithof te verplaatsen bleef er in de polder ruimte over. Deze wordt ingenomen door de Hogeschool Utrecht. Vijf van de zes faculteiten van de hogeschool zullen op de

Uithof worden gevestigd, maar ook de Hogeschool Utrecht wil niet geheel uit de binnenstad weg. Alhoewel nieuwe aanmeldingen van studenten bij de Universiteit van Utrecht blijft dalen is de kamernood groot. Dit komt mede doordat de hogeschool zich in Utrecht concentreert. Voorheen waren de vestigingen van de hogeschool meer over de regio gespreid en was er minder vraag naar kamers in Utrecht door studenten van de hogeschool. Omdat er in de binnenstad weinig mogelijkheden zijn voor de bouw van studentenkamers is nu het plan gelanceerd om in de omgeving van de Uithof duizend kamers te bouwen.

Bovenstaande voorbeelden geven aan dat de binnenstad weer aantrekkelijk is voor veel hoger-onderwijsinstellingen. Door de grotere financiële zelfstandigheid van hoger onderwijsinstellingen is het aantrekken van studenten steeds belangrijker geworden. Goede bereikbaarheid per openbaar vervoer en een stedelijke uitstraling worden gebruikt in de onderlinge concurrentiestrijd. Wel wordt er naar gestreefd om een spreiding van gebouwen over de hele stad tegen te gaan. Bij een versnipperd gebouwenbestand kan er niet effectief gebruik gemaakt worden van de beschikbare ruimte en wordt de onderlinge samenwerking bemoeilijkt. Dit heeft er toe geleid dat veel hoger-onderwijsinstellingen zich groeperen in een aantal clusters van faculteiten die onderling verwant zijn.

*Redactie AGORA